

شاهنامه و پایان ساسانیان

سنجش شاهنامه با منابع تاریخی
از شورش بر خسرو پرویز تا مرگ یزدگرد سوم

دکتر راگرس زند

www.ketab.ir

- زند، زاگرس، ۱۳۵۶-
 شاهنامه. برگزیده. شرح Shāhnāmeḥ. Selections. Commentaries
 شاهنامه و پایان ساسانیان / تألیف زاگرس زند.
 تهران: انتشارات دکتر محمود افشار با همکاری سخن، ۱۴۰۰.
 ۴۵۹ ص.
- مجموعه انتشارات ادبی و تاریخی موقوفات دکتر محمود افشاریزدی؛ شماره انتشارات ۲۸۳.
 گنجینه اسناد و تاریخ ایران؛ ۸۲.
 ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۰۶-۰۲-۴
- شاپک
 وضعیت فهرست‌نویسی
 فیبا
 کتاب حاضر شرح بخشی از کتاب «شاهنامه» تألیف فردوسی است.
 کتابخانه: ص. [۴۳۹]-۴۵۶.
 نمایه.
- فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ ق. شاهنامه -- نقد و تفسیر
 Ferdowsi, Abolqāsem. Shāhnāmeḥ -- Criticism and Interpretation
 شعر فارسی -- قرن ۴ ق. -- تاریخ و نقد
 Persian Poetry -- 10th Century -- History and Criticism
 ایران -- تاریخ -- ساسانیان، ۲۲۶-۴۵۱.
 Iran -- History -- Sassanids, 226-651
 ایران -- تاریخ -- ساسانیان، ۲۲۶-۴۵۱. -- شعر
 Iran -- History -- Sassanids, 226-651 -- Poetry
 PIR ۴۴۹۵
 رده‌بندی کنگره
 ۸۱۱/۲۱
 رده‌بندی دیویی
 ۷۶۱۸۱۸۴
 شماره کتابشناسی ملی

مجموعه انتشارات
ادبی و تاریخی
موقوفات دکتر محمود افشار

[۸۲]

گنجینه اسناد و تاریخ ایران

www.ketab.ir

هیئت گزینش کتاب و جایزه

دکتر سید مصطفی محقق داماد - دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی - دکتر زاله آموزگار - دکتر جلال خالقی مطلق
دکتر حسن انوری - دکتر فتح الله مجتبیایی - دکتر محمود امیدسالار - کاوه بیات
دکتر محمد افشین وفایی (مدیر انتشارات)

درگذشتگان

ایرج افشار - دکتر سید جعفر شهیدی - دکتر جواد شیخ الاسلامی - دکتر اصغر مهدوی - دکتر یحیی مهدوی

شاهنامه و پایان ساسانیان
سنجش شاهنامه با منابع تاریخی
از شورش بر خسرو پرویز تا مرگ یزدگرد سوم

www.ketab.ir

دکتر زاگرس ولد	تألیف
کاوه حسن بیگلر	گرافست، طراح و مجری جلد
زینب نورپور جویباری	صفحه‌آرا
صدف	لیتوگرافی
آزاده	چاپ متن
حقیقت	صحافی
۲۲۰۰ نسخه	تیراژ
پاییز ۱۴۰۰	چاپ اول

ناشر

انتشارات دکتر محمود افشار
خیابان ولی عصر، بالاتر از چهارراه پارک وی، خیابان عارف‌نسب، کوی لادن، شماره ۶
تلفن: ۲۲۷۱۷۱۱۴ دورنما: ۲۲۷۱۷۱۱۵
با همکاری انتشارات سخن
خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، خیابان وحید نظری، پلاک ۴۸
تلفن: ۵-۶۶۹۵۳۸۰۴ دورنما: ۶۶۴۰۵۰۶۲
تلفن تماس برای تحویل کتاب در تهران و شهرستان‌ها
۵-۶۶۹۵۳۸۰۴

شورای تولیت

متولیان مقامی

رئیس مجلس - رئیس دیوان عالی کشور - وزیر فرهنگ (وزیر آموزش و پرورش)
وزیر بهداشت و درمان و آموزش پزشکی - رئیس دانشگاه تهران (با معاونان اول هر یک از این پنج مقام) (طبق ماده ۲ و قفنامه)

متولیان منصوب و منسوب

دکتر سید مصطفی محقق داماد (رئیس شورا) - دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی (جانشین: دکتر محمد اسلامی - دبیر)
سید محمود دعایی (نایب رئیس شورا) - دکتر احمد میر (بازرس) - ساسان دکتر افشار - آرش افشار (بازرس)

هیئت مدیره (منتخب شورای تولیت)

دکتر سید مصطفی محقق داماد (رئیس هیئت مدیره) - دکتر محمد اسلامی (نایب رئیس هیئت مدیره)
دکتر محمد افشین وفایی (مدیر عامل) - معصومه پاکراد (خزانه دار)

www.ketab.ir

درگذشتگان

دکتر مهدی آذر - حبیب الله آموزگار - دکتر جمشید آموزگار
ایرج افشار، سرپرست عالی و بازرس (منسوب واقف، از ۱۳۶۳-۱۳۸۹) - مهر بانو دکتر افشار - مهندس نادر افشار
بهروز افشار یزدی - دکتر سید جعفر شهیدی، رئیس هیئت مدیره (از ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۳) - دکتر جواد شیخ الاسلامی - اللهیار صالح
دکتر منوچهر مرتضوی - دکتر اصغر مهدوی - دکتر یحیی مهدوی - دکتر علی محمد میر - دکتر محمد علی هدایتی

فهرست مطالب

۱۹	 فهرست کوتاه‌نوشت‌ها
۲۱	 پیش‌گفتار نویسنده
۲۵	 یادداشت استاد جلال خالقی‌مطلق درباره کتاب
۲۷	 مقدمه
۳۷	 تعریف برخی مفاهیم و اصطلاحات مهم این پژوهش
۳۷	 روایت / روایت تاریخی
۳۷	 تاریخ‌های سده‌های نخستین اسلامی (منابع داخلی)
۳۸	 منابع خارجی / منابع داخلی
۳۹	 شاهنامه فردوسی
۳۹	 تاریخ‌نگاری ایران باستان
۴۱	 فصل یکم: نگاهی به پژوهش‌های شاهنامه‌شناسی و ساسانی‌شناسی
۴۲	 ۱. شاهنامه؛ ارزش تاریخی آن و ساسانیان در شاهنامه
۷۲	 ۲. تاریخ‌های سده‌های نخستین اسلامی
۷۲	 تاریخ ساسانی در تاریخ طبری
۷۶	 سنجش تاریخ طبری با الکامل ابن‌اثیر
۷۷	 مقاله‌های دانشنامه‌ای درباره طبری
۷۷	 ثعالبی
۷۹	 ۳. تاریخ ساسانی، از شیرویه تا فروپاشی ساسانیان
۸۴	 ۴. تاریخ‌نگاری ایرانی

۸۷	 فصل دوم: بررسی منابع تاریخی
۸۹	 ۱. منابع داخلی (عربی- فارسی)
۸۹	 تاریخ یعقوبی
۹۰	 اخبار الطوال دینوری
۹۱	 تاریخ سنی ملوک الارض و الانبیاء حمزه اصفهانی
۹۳	 نهاية الارب و تجارب الامم
۹۴	 تاریخ الرسل و الملوک طبری
۹۵	 مروج الذهب و معادن الجوهر و التنبه و الاشراف مسعودی
۹۷	 البدء و التاریخ مقدسی
۹۸	 تاریخ بلعمی
۹۹	 غرر السیر ثعالبی
۱۰۰	 تجارب الامم مسکویه رازی
۱۰۱	 آثار الباقیه بیرونی
۱۰۲	 زین الاخبار گردیزی
۱۰۳	 ۲. منابع خارجی (ارمنی، سریانی، بیزانسی، مسیحی)
۱۰۳	 تاریخ ارمنستان
۱۰۵	 رویدادنامه خوزستان
۱۰۶	 رویدادنامه پاسکاله
۱۰۷	 رویدادنامه تئوفانس
۱۰۸	 تاریخ ابن بطریق
۱۰۹	 تاریخ سيعرت
۱۱۱	 فصل سوم: شیرویه
۱۱۲	 خلاصه روایت شاهنامه از تصمیم برکناری خسرو پرویز تا مرگ شیرویه
۱۲۳	 بحث و سنجش
۱۲۴	 نام و تبار شیرویه
۱۲۹	 شورشی‌ها و نقشه برکناری خسرو پرویز
۱۲۹	 ۱. فرخ‌زاد و زادفرخ
۱۳۲	 ۲. گراز

پیش‌گفتار نویسنده

به تاریخ شاهان نیاز آمدم

به پیش‌اختر دیرساز آمدم

وارونه بسیاری از شاهنامه‌شناسان و شاهنامه‌خوانان، که خاطراتی شیرین و جذاب از دوران کودکی دارند، که شب‌های زمستان پدربزرگ یا شاهنامه‌خوانی از روستا «رستم و سهراب» می‌خوانده و آنها زیر گوسی برای سهراب اشک می‌ریخته‌اند؛ یا جای نشستن که نبود، دوزانو ساعت‌ها پشت در اتاق می‌جکوب می‌شده‌اند و نگران زال نوزاد پلک نمی‌زدند، که سیمرغ او را نخورد! و یا از شدت ترس از اضطراب سرخ می‌شده‌اند و می‌لزیده‌اند، تا آتش سیاوش را نسوزاند، در خانواده و خویشان ما، در کرمانشان، کسی شاهنامه نمی‌خواند! هرچند در مدرسه و صدا و سیما نیز خبری از آموزش یا دست‌کم آشنایی با شاهنامه نبود، لابد همان دوران نام فردوسی و رستم به گوشت خورده است. ولی به یاد دارم سال‌ها بعد در ۱۲-۱۳ سالگی، کتابی را به‌خاطر نقاشی هیجان‌انگیز روی جلدش، از پرنده‌ای سفید و غول‌آسا با نوزادی در منقار و پهلوانی با خنجر آخته نشسته بر سینه یک دیو و دو سوار یکی با گرز گاوسر و دیگری با درفش در دست، از دوست دیرینم، مهدی قمری، به امانت گرفتم؛ خلاصه داستان‌های شاهنامه برای نوجوانان بود با نام قصه‌های شاهنامه از ساسان فاطمی. در آن زمان و حتی تا بیش از یک دهه پس از آن نیز در خانه شاهنامه نداشتیم و بیت‌های آن را نخوانده بودم؛ تا اینکه از سر کنجکاوی یکی خریدم و خواندم؛ که بعدها فهمیدم گزیده بوده نه کامل!